

Center for Strategic Studies of the
Islamic Republic of Iran Army

**Journal Of
Army Strategic Research**
Print ISSN:27834212
Volume 4, Issue 13
Autumn 2025
P.P. 93 - 115

defense diplomacy of the Islamic Republic of Iran with Republic Tajikistan

Alireza Saadat rad¹, Aliasghar Beik Bailandi ², Mahmoud Asgari³, Mojtaba Zarei*⁴

Abstract

Defense diplomacy serves as a cornerstone of a nation's overall power, complementing foreign policy to enhance a state's capacity to act and interact on the international stage. A country's foreign policy priorities and goals are significantly influenced by internal factors such as geopolitical conditions, domestic needs, national power, security threats, the prevailing elite's perspective, and the broader international system. Tajikistan, with its shared cultural, religious, historical, linguistic, scientific, and technological ties with Iran, is no exception to this rule. Given the geopolitical and geoeconomic realities, the Islamic Republic of Iran was compelled to develop a comprehensive strategic plan for its interactions with Tajikistan. This necessitated a thorough understanding of the current and desired state of bilateral relations, as well as a comprehensive assessment of the domestic and international strategic environment. This plan outlines the principles, values, vision, objectives, and requirements necessary for achieving Iran's strategic goals in its engagement with Tajikistan. Subsequently, by combining sectoral strategies with expert opinions, 15 overarching defense diplomacy strategies between Iran and Tajikistan were extracted in five dimensions (political, economic, defense-security, cultural, scientific, and technological). The desirability and attractiveness of these strategies were reassessed and prioritized. According to the data analysis, the current strategic position is in the competitive/collaborative quadrant, indicating a relative distance from the desired state (aggressive state). Furthermore, through in-depth interviews with experts and specialists in the research topic and content analysis of their opinions, the requirements for implementing the overarching strategies were identified and categorized, and added to the strategic plan. Finally, necessary research and practical suggestions were provided to realize this plan and bridge the gap between the current and desired states in Iran's defense diplomacy with Tajikistan.

Keywords: defense diplomacy, Tajikistan, Politik diplomacy, Iran

Citation: Saadat Rad, Ali Reza; Beik Bailandi, Ali Asghar, Asgari, Mahmoud, Zarei, Mojtaba (2025). The Model of Defense Diplomacy of the Islamic Republic of Iran with the Republic of Tajikistan; Quarterly Journal of Army Strategic Research. *Journal Of Army Strategic Research*, 4(13), 93-115.

1. Assistant Professor, National Defense University, Tehran, Iran. Tehran

2. Assistant Professor, Command and Staff College, Army Command and Staff University, Tehran, Iran

3. Assistant Professor, National Defense University, Tehran, Iran. Tehran,

4. PhD Student in Defense Policy, National Defense University, Tehran, Iran.

Email: Mojtaba.Z.2024@ gmail.com

دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران با جمهوری تاجیکستان

علیرضا سعادت راد^۱، علی اصغر بیک بیلندی^۲، محمود عسگری^۳، مجتبی زارعی*^۴

چکیده

بخشی از قدرت ملی کشورها دیپلماسی دفاعی است که می‌تواند به همراه سیاست خارجی، به‌عنوان منبع اعمال قدرت جهت ارتقای ظرفیت اقدام و کنش یک کشور در روابط خارجی محسوب گردد. تاجیکستان نیز به دلیل دارا بودن اشتراکات فرهنگی، دینی، تاریخی، زبانی، علمی و فناوری و سایر عوامل مؤثر بر همگرایی با ایران، برخوردار است. بنابراین بر اساس واقعیت‌های ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک، طبیعی و منطقی است که ایران تحولات و چالش‌های امنیتی در تاجیکستان را مورد توجه راهبردی قرار دهد. این پژوهش از نوع کاربردی و توسعه‌ای است و به روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد آمیخته انجام گردیده است. جامعه آماری این پژوهش تعداد ۶۰ نفر برآورد و جامعه نمونه‌ی منطبق بر جامعه‌ی آماری و به‌صورت تمام شمار انتخاب شده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات با روش تحلیل محتوا بوده و برای سنجش روایی پرسشنامه از ضریب لاوشه و برای پایایی آن از آلفای کرونباخ استفاده شده است. در این پژوهش بر اساس روش تبیینی درصد پاسخ به این پرسش هستیم که دیپلماسی دفاعی چه نقش و جایگاهی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با تاجیکستان دارد. جمهوری اسلامی ایران با توجه به موقعیت خاص ژئوپلیتیکی نیازمند شناخت و تبیین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر امنیت ملی خود می‌باشد که در این میان بررسی و شناخت تاجیکستان و مناسبات نظامی-امنیتی آن به خصوص در قالب دیپلماسی دفاعی می‌تواند کمک شایان به تحقق راهبرد دفاعی ایران نماید.

واژگان کلیدی: دیپلماسی دفاعی، سیاست خارجی، تنش‌زدایی، همگرایی، اعتمادسازی،

تاجیکستان

استناد: سعادت راد، علی‌رضا؛ بیک بیلندی، علی‌اصغر، عسگری، محمود، زارعی، مجتبی (۱۴۰۴). دیپلماسی دفاعی جمهوری

اسلامی ایران با جمهوری تاجیکستان؛ فصلنامه پژوهش‌های راهبردی ارتش ۴(۱۳) ۹۳-۱۱۵.

۱. استادیار، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران. تهران.

۲. استادیار، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران. تهران.

۳. استادیار، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران. تهران.

۴. دانشجوی دکتری، سیاست دفاعی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: (Mojtaba.Z.2024@gmail.com)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۶/۱۲

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۱

مقدمه

در سال‌هاى بعد از جنگ جهانى اول، ديپلماسى دفاعى بر اساس نقش‌يابى نظاميان در حوزه امنيت، دفاع و كنش راهبردى حاصل گرديد. نظاميان از اين مقطع زمانى به بعد، توانستند موقعيت خود را در ساختار نظام جهانى و در روند امنيت‌سازى ارتقا دهند. «ريمون آرون» در اين ارتباط تأكيد دارد كه سياست جهانى را نظاميان به موازات ديپلمات‌ها تنظيم و سازمان‌دهى مى‌نمايند. در سال‌هاى بعد از جنگ سرد، زمينه‌هاى شكل‌گيرى سازوكارهاى ديپلماسى نظامى در راستاى ائتلاف، مشاركت، همكارى راهكنشى (تاكتيكى) در روابط كشورهاى منطقه‌اى و بين‌المللى فراهم شد. (طباطبائى، ۱۳۹۷: ۸).

ايران با ويژگى‌هاى ژئوپوليتيك، ژئواستراتژيك و ژئواكونوميك خود به‌عنوان منطقه واسط بين سه قاره آسيا، اروپا و آفريقا، همچنين برخوردارى از موقعيت ويژه راهبردى در غرب آسيا، قرار گرفتن در مسير آب‌پروژه يك كمربند يك‌راه (جاده ابريشم) و اتصال‌دهنده كرديدور شمال جنوب به‌عنوان كشورى تأثيرگذار در معادلات منطقه‌اى شناخته‌شده است. موقعيت ژئوپوليتيكى ايران ايجاب مى‌كند كه ديپلماسى دفاعى به‌عنوان يكي از عوامل تأثيرگذار در حوزه راهبردى تلقى شود، اما تحقق چنين اهدافى بدون بهره‌گيرى از سازوكارهاى ديپلماتيك امكان‌پذير نخواهد بود. (آسمانى، ۱۴۰۱: ۱۶).

سياست خارجى تاجيكستان نيز همانند ساير كشورها تحت تأثير عوامل و متغيرهاى در سه سطح داخلى، خارجى و فردى قرار دارد. ديده‌گاه‌هاى متفاوتى در خصوص عوامل تعيين‌كننده سياست داخلى به‌طور كلّى و سياست خارجى تاجيكستان به‌طور خاص وجود دارد. امروزه تقريباً نوعى اجماع و اتفاق نظر درباره نقش ويژگى‌ها و متغيرهاى جامعه داخلى در شكل‌دهى به سياست خارجى موجود است. از اين‌رو، براى فهم ماهيت رفتار سياست خارجى تاجيكستان، شناخت و تعيين مؤلفه‌هاى داخلى اين كشور ضرورى خواهد بود. مؤلفه‌هاى داخلى تأثيرگذار بر سياست خارجى تاجيكستان تمامى عوامل و جريان‌هاى داخلى اعم از سياسى، اقتصادى، امنيتى، جغرافيايى را شامل مى‌شود. (بهرنگ، ۱۴۰۲: ۲۴)

بيان مسئله

يكي از شاخه‌هاى اهداف نظامى، جهت‌اجراى سياست خارجى ديپلماسى دفاعى است. امروزه تأثير بر مخاطب خارجى، استفاده از زور و تهديد نمى‌باشد و به‌كارگيرى قدرت نرم، جزئى حياتى اهداف سياست خارجى در پيگيرى اهداف هست. براى درك ماهيت رفتار سياست خارجى تاجيكستان، شناخت و تعيين مؤلفه‌هاى داخلى اين كشور امرى، لازم و ضرورى است.

عوامل تأثیرگذار بر سیاست خارجی تاجیکستان شامل عوامل و جریان‌های داخلی اعم از اقتصادی، سیاسی، امنیتی، جغرافیایی می‌باشد. سیاست خارجی تاجیکستان در خلأ شکل نمی‌گیرد، بلکه معلول شرایط سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جغرافیایی خاص این کشور هست. تاجیکستان نیز به دلیل دارا بودن اشتراکات فرهنگی، دینی، تاریخی، زبانی، علمی و فناوری و سایر عوامل مؤثر بر همگرایی با ایران، برخوردار است. بنابراین بر اساس واقعیت‌های ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک منطقه آسیای مرکزی، طبیعی و منطقی است که ایران تحولات و چالش‌های امنیتی در منطقه آسیای مرکزی به‌ویژه تاجیکستان را موردتوجه راهبردی قرار دهد. زیرا، این تحولات و چالش‌ها (ابعاد نظامی، سیاسی، اقتصادی، هویتی و زیست‌محیطی) می‌تواند امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار دهند. لذا با این مسئله پژوهشگران به دنبال پاسخ به سؤالات ذیل هستند.

- ۱- چرا جمهوری اسلامی ایران از اشتراکات فرهنگی، تمدنی، دینی و زبانی با تاجیکستان در جهت توسعه روابط دوجانبه خود بهره‌مند نشده است؟
- ۲- دیپلماسی دفاعی چه نقش و جایگاهی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با تاجیکستان دارد؟

پیشینه

نویسندگان	عنوان	نتایج
محمد احدی (۱۴۰۲)	اصول و اهداف دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران	-دیپلماسی دفاعی مرتبط باسیاست دفاعی و سیاست خارجی کشور به‌عنوان دو بخش مهم سیاست‌های کلان کشور است. ماهیت خاص نظام جمهوری اسلامی ایران که برگرفته از آرمان‌ها و اصول انقلاب اسلامی است، رویکردهای آن در سیاست خارجی و سیاست دفاعی، این نظام را متمایز از سایر نظام‌های امروز حاکم برجهان می‌کند. - اصول دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران مبتنی بر آموزه‌های قرآنی و تأکید مقام معظم رهبری است.
مجید رضا مؤمنی، بهرننگ مؤدب (۱۴۰۰)	ظرفیت‌ها و مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری	- قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در تاجیکستان، با توجه به مشترکات و علایق فرهنگی و تاریخی، ایران دارای ظرفیت‌های

نتایج	عنوان	نویسندگان
<p>بالقوه عظیم و قابل توجهی در آن کشور است که می‌تواند از آن استفاده درست در جهت بیشینه‌سازی قدرت نرم داشته باشد.</p> <p>- مرزهای فرهنگی ایران فراتر از مرزهای سیاسی این کشور است در سیر تاریخی تا به امروز شاهد فراز و فرودهای زیادی در میزان اثربخشی قدرت نرم ایران در تاجیکستان بوده‌ایم.</p> <p>- با فروپاشی شوروی و استقلال جمهوری تاجیکستان شاهد یک رستاخیز فرهنگی بودیم که با پیوندهای عمیق و دیرپای فرهنگی و تمدنی با ایران، زمینه‌های اعمال نفوذ و قدرت نرم ج.ا.ایران بار دیگر افزایش پیدا کرد اما به دلیل حضور بازیگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای قدرتمند در منطقه آسیای مرکزی و مخدوش کردن چهره ایران و محروم‌سازی از فرصت‌ها، ج.ا.ایران با مشکلات عدیده‌ای روبرو گشته و نتوانسته از ظرفیت‌ها در حد توقعات استفاده نماید.</p>	<p>اسلامی ایران در تاجیکستان</p>	
<p>«استقلال»، «صلح‌طلبی» و ترویج «توسعه مشترک»، در کنار حفظ منافع ملی از جمله اصول و اهداف سیاست دیپلماسی چین است. علاوه بر این‌ها از ابتدای رهبری دوره شی‌جین‌پینگ رهبر فعلی جمهوری خلق چین، «توسعه صلح‌آمیز» به‌عنوان «استراتژی بزرگ چین» برای حرکت به‌سوی الگوی جدیدی از روابط بین‌الملل تحت عنوان «جامعه با سرنوشت مشترک» مطرح شده است. در مجموع، عناصر و کلیدواژه‌های اصلی سیاست خارجی چین در دوره زمامداری فعلی این کشور عبارت‌اند از: همکاری و مشارکت صلح‌آمیز، روابط برد-برد، جامعه با سرنوشت مشترک، توسعه‌ی صلح‌آمیز، جهان هماهنگ و... می‌باشد.</p>	<p>سند راهبردی تعامل سازنده جمهوری اسلامی ایران با چین</p>	<p>علی باقری (۱۴۰۲)</p>

نتایج	عنوان	نویسندگان
<p>تاجیکستان از جایگاه ویژه‌ای در مناسبات بین‌المللی، و منطقه‌ای بهره‌مند می‌باشد. تاجیکستان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین کشورهای منطقه‌ای آسیای مرکزی شناخته شده است. سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در حوزه‌های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی موجب همگرایی با تاجیکستان شده و از فرصت‌ها و زمینه‌های نفوذ و همکاری، برخوردار می‌باشد و از طرفی دیگر با توجه به عوامل واگرایی با چالش‌ها و تهدیداتی روبرو است که نتیجه این امر، همواره بر سیاست خارجی ایران در تاجیکستان تأثیرگذار است.</p>	<p>جمهوری اسلامی و آسیای مرکزی: امکان‌سنجی همسویی در سیاست خارجی با ج. تاجیکستان</p>	<p>فرشته نصر الهی (۱۳۹۹)</p>
<p>۱- فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و تأسیس جمهوری‌های تازه استقلال‌یافته در آسیای مرکزی، یکی از مهم‌ترین تحولات تاریخ معاصر به شمار می‌رود.</p> <p>۲- این تحولات، نه تنها واقعیت‌های مربوط به مرزهای سیاسی را تغییر داد، بلکه چهره مناسبات جدیدی را در عرصه مسائل سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی مابین این کشورها و کشورهای دیگر گشود.</p> <p>۳- پیدایش پنج کشور جدید در آسیای مرکزی، فصل جدیدی در روابط ایران با این کشورها به وجود آمد. ایران به‌عنوان یکی از کشورهای مهم منطقه و همسایه جنوبی آسیای مرکزی، در برخورد با این کشورها با چالش‌ها و فرصت‌های ویژه‌ای روبرو شده است. در این میان تاجیکستان به دلیل هم‌زبانی و اشتراکات زبانی و فرهنگی، نفوذپذیری مرزهای این کشور در برابر جریان افراط‌گرایی مذهبی و تروریسم، نقش برخی از بازیگران منطقه‌ای در تضعیف جایگاه و نفوذ ایران در عقبه‌های زبانی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی برای ایران دارای اهمیت است.</p>	<p>روابط ایران و تاجیکستان، چشم‌انداز روشن برای مناسبات</p>	<p>حسین عسگریان (۱۳۹۹)</p>

نتایج	عنوان	نویسندگان
<p>«دیپلماسی نظامی وسیله‌ای برای پیگیری اهداف سیاست خارجی» به‌طور اخص نقش دیپلماسی نظامی در سیاست خارجی کشورها را مورد بررسی قرار داده است. نویسنده در این مقاله به بررسی مفهوم دیپلماسی نظامی، اهداف و مؤلفه‌های آن باسیاست خارجی می‌پردازد. تحلیل نویسنده از این مقاله به‌کارگیری دیپلماسی نظامی در پیگیری اهداف غیرنظامی به‌ویژه سیاست خارجی است. و بیان می‌دارد که دیپلماسی نظامی بخشی از استراتژی روابط خارجی و فعالیت رو به رشدی است که در طول سالیان اخیر به‌صورت ویژه مورد استفاده قرار گرفته است بنابراین امنیت نظامی، منافع ژئوپلیتیکی، بهبود محیط امنیت بین‌المللی، گسترش اقتصاد و مبادلات تجاری به‌شدت بر روی دیپلماسی نظامی تأثیرگذار می‌باشند.</p>	<p>دیپلماسی نظامی وسيله‌ای برای پیگیری اهداف سیاست خارجی</p>	<p>شفیق عالم، Shafiq Alam P.(2019)</p>
<p>دیپلماسی دفاعی پایگاه و آبخور فکری خود را از قدرت هوشمند وام می‌گیرد. دیپلماسی عمومی در امور نظامی، تغییر نگرش و توجه دولت‌ها از قدرت سخت به قدرت نرم را مورد بررسی قرار داده و نقش ارتش و نیروهای مسلح در پیاده‌سازی اهداف دیپلماسی عمومی و به‌طور کلی فعالیت‌های دیپلماتیک نظامی را جستجو نموده است. نتیجه آن است که منابع مادی و غیرمادی قدرت به‌تنهایی نمی‌تواند پاسخگوی نیاز دولت‌ها برای رسیدن به اهداف منافع ملی آن‌ها باشند.</p>	<p>رابطه بین دیپلماسی در امور خارجی و دیپلماسی دفاعی</p>	<p>راجا گاپالان و سوبزیتک (۲۰۱۶) Rajogopalan Swistek.</p>

نقاط اشتراک و افتراق تحقیق:

در این تحقیق تعداد ۸ پژوهش مرتبط با موضوع، مورد بررسی قرار گرفت که بیشترین اشتراک در تحقیق حسین عسگریان (۱۳۹۹) با عنوان روابط ایران و تاجیکستان، چشم‌انداز روشن برای مناسبات آینده بوده است و در سایر تحقیق‌ها به‌صورت موردی یکی از عوامل مورد بررسی و واکاوی قرار گرفته، که در این تحقیق بررسی پژوهشگران در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی

ایران مزید گردید؛ اما نقطه افتراق این تحقیق با پیشینه‌ها در بررسی رابطه‌ی دو مفهوم سیاست خارجی و دیپلماسی دفاعی، نقش دیپلماسی دفاعی در تقویت قدرت دفاعی بازدارنده، است که در هیچ‌کدام از تحقیق‌ها مورد بررسی قرار نگرفته و این تحقیق با رویکردی نو و به شکل تخصصی به نقش دیپلماسی دفاعی پرداخته است.

مبانی نظری

دیپلماسی دفاعی یکی از سازوکارهای ائتلاف سازی در مقابله با تهدید تلقی می‌شود، حضرت امام خمینی (ره) در بیان هدف‌های راهبردی جمهوری اسلامی ایران این موضوع را مورد تأکید قرار دادند که اگر آمریکا و سایر قدرت‌های بزرگ در صدد باشند تا در برابر دین ما بایستند، ما در برابر دنیای آنان خواهیم ایستاد. این رویکرد به مفهوم اقدام متقابل در برابر تهدیدهای ناهمگون محسوب می‌شود. چنین رویکردی در دوران پس از رحلت امام (ره) نیز تداوم یافت. ضرورت‌های تهدید متقابل ایجاب می‌کند که از یکسو به الگوهای کنش همکاری جویانه در برابر متحدان توجه داشت و از سوی دیگر به مقابله با تهدیدها مبادرت کرد. قدرت و امنیت در سال‌های پس از جنگ سرد با یکدیگر پیوند یافتند. دیپلماسی دفاعی نه تنها باید به‌عنوان بخشی از ابزار قدرت راهبردی کشور محسوب شود، بلکه هر بازیگری که بتواند از دیپلماسی دفاعی به گونه مؤثرتری بهره‌مند شود در آن شرایط با تشکیل ائتلاف منطقه‌ای و بین‌المللی اقدام به اعتماد سازی نموده و در مقابل تهدیدها مصون بماند.

کارکردهای دیپلماسی دفاعی

هدف و کارکرد دیپلماسی دفاعی، کاربرد سیاست دفاعی در عرصه دیپلماسی به‌منظور تأمین اهداف عالی‌ه یک نظام سیاسی در قالب راهبرد کلان ملی است و با توجه به ماهیت خود دربرگیرنده هر دو بعد قدرت نرم‌افزاری و سخت‌افزاری، و عملیاتی کردن آن در محیط بین‌المللی است، به‌گونه‌ای که منافع و اهداف نظام سیاسی را با کمک بخش دفاعی و بدون کاربرد قدرت سخت تأمین می‌کند به همین علت از آن به‌عنوان مکمل دیپلماسی سیاسی و نوعی قدرت نرم با پشتوانه قدرت سخت یاد می‌شود که بر اساس اولویت‌های هدایت‌کننده سیاست‌های امنیت ملی کشور در جهت تحقق اهداف آن در راستای قبض و بسط مناسبات خارجی دفاعی و نظامی با سایر کشورها مورداستفاده قرار می‌گیرد، و همچون دیگرگونه‌های دیپلماسی از سه روش تشویق و ترغیب، توافق، سازش و مصالحه و یا تهدید برای دستیابی به اهداف خود استفاده می‌نماید، و البته می‌تواند ترکیبی از هر سه عنصر مذکور نیز باشد چون این عناصر در ذات خود نوعی پیوند درونی با دو مفهوم قدرت و امنیت دارند. درواقع کار اصلی دیپلماسی دفاعی ارائه تصویری مثبت از دولت‌ها و نمایشی صلح‌آمیز و حتی‌الامکان غیر خشن

از قوای نظامی آن‌هاست و سیاست دفاعی هر کشور برای دستیابی به اهدافش که متضمن بقاست، که می‌توان آن را در سه حوزه ذکر نمود، حوزه اول صنایع دفاعی و تجهیزات نظامی آن کشور است، و حوزه دوم شامل راهبرد دفاعی می‌شود که بر مبنای سیاست دفاعی اتخاذ می‌گردد، حوزه دیگر که همان دیپلماسی دفاعی است به‌عنوان سومین حوزه در سیاست دفاعی کشورها مطرح و به‌عنوان پیونددهنده دو بال صنایع و راهبردهای دفاعی عمل می‌کند و شامل تبادلات آموزشی و هیئت‌های نظامی، همکاری‌های فنی، دفاعی و عملیاتی، موافقت‌نامه‌ها و پیمان‌های نظامی، رزمایش‌های مشترک و حتی گرامیداشت مناسبت‌ها را نیز دربر می‌گیرد.

دیپلماسی دفاعی از نگاه جمهوری اسلامی ایران

جمهوری اسلامی ایران همانند هر کشوری با توجه به میزان آسیب‌پذیری ژئوپلیتیک منطقه، ضریب امنیتی منطقه‌ای و محیط پیرامونی خود، سطحی از اقدام‌های پدافندی را در قبال تهدیدهای دشمنان به‌عنوان یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر در دستور کار قرار می‌دهد. بر همین اساس ایران نیز از طریق دیپلماسی دفاعی با بهره‌گیری از توان دیپلماتیک و ابزارهای سیاسی برای کسب بالاترین هدف‌های دفاعی جهت مقابله با تهدیدهای منطقه همواره تلاش‌های وافر داشته است، به‌طوری‌که راهبرد دیپلماسی دفاعی آن مبتنی بر موازنه‌گرایی و تعامل مبتنی بر اعتماد و تنش‌زدایی و همکاری بوده؛ و بر اساس رویکرد و گفتمان حاکم بر آن در جهت مقابله با تهدیدهای پیرامون منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای و خنثی‌سازی آن‌ها بر اساس یک رویکرد ترکیبی تدافعی- تعاملی همه‌جانبه است، به‌نحوی که خصلت‌های این نوع دیپلماسی؛ فعال بودن، ایجاد درک متقابل از اهداف، خواسته‌ها، داشته‌ها و تقویت اراده جمعی در حل منازعات و کاهش تهدیدها و حرکت به‌سوی یک جهان آرام و امن است. در حقیقت مهم‌ترین اصل حاکم در دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران و به‌ویژه در اندیشه رهبر انقلاب، اصالت صلح می‌باشد و دیپلماسی دفاعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین محورهای اندیشه دفاعی ایشان دارای مختصات و اصولی همچون: نفی سلطه‌گری، سلطه‌پذیری و مقابله با امپریالیسم جهانی؛ دفاع از کیان اسلام و مسلمانان با تأکید بر وحدت جهان اسلام، اصل حمایت از مظلومان جهان، خودباوری ملی و خوداتکایی و دفاع هوشمندانه در برابر تهدیدات جدید است. (باقری، ۱۴۰۲).

اهمیت دیپلماسی با تاجیکستان در بیانات مقام معظم رهبری:

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در دیدار آقای امامعلی رحمان رئیس‌جمهور تاجیکستان و هیئت همراه، بیان فرمودند: "طرفیت‌های گسترش همکاری‌های دو کشور در زمینه‌های مختلف بسیار فراتر از سطح کنونی است و باید با توجه به سیاست

دولت ایران مبنی بر تقویت روابط با همسایگان، روابط دو کشور دچار تحول اساسی شود. معظم له با اشاره به اشتراکات عمیق تاریخی، دینی، فرهنگی و زبانی ایران و تاجیکستان، دو کشور را همچون خویشاوند و برادر خواندند. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از اقدامات رئیس‌جمهور تاجیکستان در گسترش زبان فارسی تقدیر و با اشاره به اولین سفر خارجی آقای رئیسی به تاجیکستان تأکید کردند: انجام این سفر نشان‌دهنده اهتمام دولت برای گسترش روابط با تاجیکستان است و در یک سال گذشته نیز سطح روابط افزایش یافته است اما با نقطه مطلوب بسیار فاصله دارد. ایشان، ظرفیت‌های فنی و مهندسی، صنعتی و علمی ایران را برای کمک به تاجیکستان بسیار مستعد و مهم ارزیابی کردند و افزودند: برای استفاده از این ظرفیت‌ها و گسترش جدی همکاری‌ها باید گروه مشترک به‌صورت جدی برای همه اسناد امضاء شده برنامه‌ریزی و زمان‌بندی کند تا به مرحله عملیاتی برسند." (۱۴۰۱/۰۳/۰۹).

اهمیت حضور ایران در جمهوری تاجیکستان

آسیای مرکزی با دارا بودن جمعیت ۶۶ میلیون نفری و عدم دسترسی مناسب به بازار جهانی، بازار اغواکننده‌ای برای کشورهای صنعتی به‌ویژه چین و هند و ترکیه است. اتحادیه اروپا با گسترش ناتو، روسیه با گسترش اتحادیه‌های منطقه‌ای، ترکیه با هویت گرایی ترکی و اقتصاد، عربستان با بنیادگرایی مذهبی، چین و هند با سرمایه‌گذاری اقتصادی، آمریکا با تأسیس پایگاه‌های نظامی و اعطای کمک‌های مالی و سرمایه‌گذاری اقتصادی و رژیم صهیونیستی نیز با سرمایه‌گذاری در حوزه آبی و اقتصادی تلاش می‌کنند تا سهم خود را از کنشگری در این منطقه کسب کرده یا بالا ببرند. ایران نیز با دارا بودن پیوندهای تاریخی-تمدنی گسترده با تاجیکستان و همچنین میراث دار زبان فارسی و فرهنگ ایرانی ناگزیر از حضور در این منطقه است تا ضمن تأمین منافع ملی ایران و برطرف کردن تهدیدات امنیتی از سوی رقبای جهانی و منطقه به وظیفه ذاتی خود در قبال حفاظت از فرهنگ ایرانی و زبان فارسی در برابر روسی سازی و ترکی سازی آسیای مرکزی به‌ویژه جمهوری تاجیکستان عمل کند. بنابراین لازم است دولت ایران به‌عنوان میراث دار هویت ایرانی از جمهوری هم‌تبار خود در برابر هجوم فرهنگ‌های دیگر کمک کند. با توجه به موارد پیش‌گفته نیاز مبرم تاجیکستان به جذب سرمایه‌گذاری خارجی است که در صورت درنگ ایران کشورهایی مانند روسیه، چین، ترکیه و ایالات متحده آمریکا و رژیم صهیونیستی به‌راحتی می‌توانند با سرمایه‌گذاری در این کشور بر منابع آبی و معادن زیرزمینی تاجیکستان تسلط یافته و برگ برنده ایران را باطل کنند. (عبدی، ۱۴۰۱: ۱۴).

رقابت ايران با كشورهاي يادشده در مناطق ديگر از جمله غرب و جنوب غربى آسيا و منطقه خليج فارس نشان مى‌دهد كه اگر ايران نتواند به‌طور مناسب در صحنه شطرنج آسيائى مركزى به‌ويژه تاجيكستان حضور پيدا كند در آستانه حذف قرار مى‌گيرد. از دست دادن آسيائى مركزى از سوى ايران با توجه به فشار همه‌جانبه كشورهاي ايالات متحده آمريكا، اتحاديه اروپا، تركيه، عربستان و رژيم صهيونيستى در غرب و جنوب غربى آسيا از يك سو و رقابت چين و روسيه در حوزه انرژى به معنای محاصره ايران و انزوای كامل آن است. حضور و نفوذ سياسى ايران در جمهورى‌هاى آسيائى مركزى ضمن به عقب راندن رقبای جهانى و منطقه‌اى مى‌تواند تهديدات امنيتى و اقتصادى از جمله تروريسم، قاچاق مواد مخدر، انرژى، رقابت‌هاى فرهنگى و فشار به مرزها را تا حدود زيادى كاهش دهد و فضاى مناسبى براى تنفس اقتصادى ايران باز نمايد. (محمدي منفرد، ۱۴۰۱: ۲۱).

سياست خارجى تاجيكستان:

از جمله ابزارهاى دستيابى و حفظ منافع ملي كشورها، استفاده بهينه از سياست خارجى و روابط خارجى مى‌باشد، اما تعدادى از كشورها بر اساس اولويت‌هاى خود سياست خارجى خاص خود را دنبال مى‌كنند. ليكن اولويت‌هاى سياست خارجى هر كشورى را مى‌توان متأثر از دودسته عوامل داخلى و خارجى دانست كه عوامل داخلى شامل: متغيرهاى موقعيت جغرافيايى، اقتصادى، امنيتى و نخبگان در قدرت و عامل خارجى نيز شامل: متغيرهاى نظام بين‌الملل هست. كشور تاجيكستان نيز از اين اصل مستثنى نيست،

ضعف اقتصادى تاجيكستان:

تاجيكستان در سال ۱۹۹۷ عوامل داخلى و خارجى پيش‌گفته را تشديد نمود و به خاطر ضعف شديد اقتصادى و امنيتى وارد جنگ داخلى ۱۹۹۲ شد و ارتش روسيه فرصت را غنيمت شمرده و وارد اين كشور گرديد. شايد ذكر است جمهورى تاجيكستان در عرصه سياست خارجى داراى اولويت‌هاى خاصى هست؛ من جمله اينكه براى حفظ موجوديت نظام كه به دليل ضعف امنيتى و هم‌جوارى با كشورى چون افغانستان با مشكلات قاچاق مواد مخدر و اسلحه و نيز همسايگى با ازبكيستان با سابقه مخالفت ديرينه با تاجيكستان و اختلافات جدى در مورد ايجاد سد و نيروگاه‌هاى برق‌آبى در تاجيكستان و يا وجود اقليت‌هاى ازبك و تاجيك در داخل كشورهاي خود و همچنين نداشتن يك ارتش قوى و منسجم به‌شدت به روسيه وابسته است. (آسمانى،

ضعف شدید اقتصادی این کشور یکی دیگر از متغیر مؤثر بر سیاست خارجی تاجیکستان است و ضعف شدید اقتصادی سبب گردیده که این کشور در سیاست خارجی خود به دنبال ارتباط چین، روسیه و اروپا و آمریکا هست. عدم جذابیت اقتصادی تاجیکستان برای آمریکا (در کنار حساسیت روسیه به حضور آمریکا در تاجیکستان) و اروپا باعث شد، دولت دوشنبه در سیاست خارجی خود به چین گرایش بیشتری پیدا کند. در حال حاضر در عرصه اقتصادی هم‌زمان به چین و روسیه وابسته می‌باشد؛ تاجیکستان به علت نیاز اقتصادی به چین، در موافقت‌نامه دوشنبه اقدام به واگذاری هزار کیلومترمربع از ایالت بدخشان به چین شده است.

تنگنای ژئوپلیتیکی و تأثیر آن بر سیاست خارجی تاجیکستان

محصور بودن تاجیکستان در خشکی یکی دیگر از عواملی است که در سیاست خارجی دولت تاجیکستان کمتر به آن توجه شده است. و این مسئله کشور را به روسیه و ازبکستان وابسته نموده است و به همین خاطر دوشنبه تلاش دارد با دولت ازبکستان روابط حسنه داشته باشد بنابراین برای حفظ موجودیت هر کشوری مهم‌ترین هدف اقدام در عرصه سیاست داخلی و خارجی هست و برای دستیابی به این اهداف دو عامل اقتصادی و امنیتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشند و دوشنبه در هر دو زمینه وابستگی زیادی را به روسیه داشته است و به همین دلیل، تاجیکستان در آینده‌ای نزدیک نیز نمی‌تواند بدون وابستگی به روسیه اقتصادی پویایی داشته باشد. بنابراین چنین استنباط می‌گردد که نفوذ اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، و حتی نظامی روسیه در این کشور باعث گردیده که روسیه به‌عنوان شریک عمده تاجیکستان باقی بماند. (صالح‌آبادی، ۱۴۰۰)

چارچوب نظری:

در این پژوهش منظور از دیپلماسی دفاعی عبارت است از سیاست کلان نظامی که در سطح ملی مطرح است و بیان‌کننده چارچوب‌های کلی استفاده از قدرت نظامی کشور در برابر تهاجمات احتمالی نظامی دشمن خارجی، دفع شورش‌های مخالفین داخلی، حفظ منافع امنیتی و پشتیبانی از سیاست‌های ملی هست. از میان نظریات موجود در روابط بین‌الملل، برای دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران در تاجیکستان، نظریه همگرایی و نظریه وابستگی متقابل مفید به نظر می‌رسد. استفاده از منابع مادی و توانایی اقتصادی و همکاری مشترک، همگرایی دولت‌ها را شکل می‌دهد و با ایجاد روابط حسنه دولت‌ها می‌توانند کمبودهای یکدیگر را از جهات مختلف تأمین کنند و این همگرایی می‌تواند سرچشمه اقدام دولت‌ها برای سرمایه‌گذاری و تولید مشترک باشند. پیوند روابط تاجیکستان با جمهوری اسلامی ایران از زمان استقلال

کشورهای مشترک‌المنافع از اتحاد جماهیر شوروی مورد توجه مسئولان جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت. از این رو در سیاست خارجی ایران، تاجیکستان از جایگاه ممتازی برخوردار بود و به دلیل اشتراکات فراوان بین دو کشور می‌توان آن را روابط خویشاوندی دانست. اشتراکات فرهنگی اساسی‌ترین زمینه تحکیم پیوندها میان مردم دو کشور ایران و تاجیکستان محسوب می‌شود زیرا ریشه‌های تاریخی یکسان، زبان مشترک و دین واحد در کنار تشابه سنت‌ها و آیین‌ها و باورهای اجتماعی ملی و محلی شرایط بی‌ظنری را برای توسعه بیش‌ازپیش مناسبات فرهنگی میان دو کشور فراهم آورده است.

روش‌شناسی

روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است. در این نوع تحقیق، تحلیل عینی و واقعی از شرایط محیط داخلی و خارجی از طریق احصاء عوامل مؤثر و دسته‌بندی آن‌ها در مؤلفه‌های چهارگانه (قوت، ضعف، فرصت و تهدید) و همچنین تدوین در قالب گزاره‌هایی گویا در حوزه‌های موردنظر صورت می‌گیرد. از آنجاکه این تحقیق، در مورد زمینه خاصی صورت می‌گیرد، بنابراین با استفاده از روش موردی-زمینه‌ای انجام می‌شود. این روش، تصویری جامع و گسترده در موردی ویژه ارائه می‌نماید و تحقیق‌گر تمام مواردی که در زمینه‌ای خاص مطرح است را مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد داد.

خبرگان از سازمان‌ها و نهادهایی همچون ستاد کل نیروهای مسلح، قرارگاه مرکزی خاتم‌الانبیاء (ص)، ارتش ج.ا.ایران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، وزارت امور خارجه، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، شورای عالی امنیت ملی، دانشگاه‌های معتبر و انجمن‌های علمی مرتبط با این پژوهش انتخاب گردیدند. از این جامعه برای تولید ادبیات، جمع‌آوری داده‌های میدانی به صورت مصاحبه و روایی و پایایی پرسشنامه استفاده می‌شود. حجم نمونه جامعه خبرگی به صورت هدفمند همگون و ناهمگون تا اشباع نظری در نظر گرفته شده است. ۵۲ نفر جامعه آماری به روش آبخاری انتخاب شده‌اند. بنابراین تعداد ۱۵ نفر از نخبگان در مرحله اول و تعداد ۲۰ نفر در مرحله دوم روایی پرسش‌نامه را تأیید و جهت تعیین ضریب لاشه به شیوه نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند.

در گردآوری داده‌ها با روش کتابخانه‌ای از ابزار فیش‌برداری از منابع دسته اول، کتاب‌های علمی و تخصصی، مقالات علمی و تحقیقی موجود، پایان‌نامه‌ها، آرشيو و سراجیه‌های اینترنتی استفاده و از پرسشنامه (باز و بسته) استفاده شده است و از پرسشنامه که با روش دلفی تکمیل شده،

استفاده و سپس پرسش‌نامه به آزمون خبرگان گذاشته شد که با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۳۶ و لاشه بیشتر از ۰/۷ پایایی و روایی آن تأیید گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌های این تحقیق و تعیین میزان تأثیر عوامل و گوی‌ها دفاعی بر روابط جمهوری اسلامی ایران و کشور تاجیکستان، ابتدا با بهره‌گیری از شاخص‌های آمار توصیفی نظیر (میانگین، نمودار و جداول توزیع فراوانی) به توصیف ویژگی‌های جامعه آماری پرداخته شد. جهت رتبه‌بندی عوامل و مقوله‌ها از آزمون کولموگروف-اسمرینوف و نرم‌افزار اس.پی.اس.اس، بهره‌برداری و درنهایت برای تعیین نقش و میزان تأثیر هر یک عوامل ۶ کانه، از آمارهای همبستگی و برای تأیید تأثیر آن‌ها بر دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران با تاجیکستان و همخوانی بین آن‌ها و آزمون مدل از نرم‌افزار پی.آل.اس. استفاده شد.

یافته‌ها

جدول ۱: مقوله‌های احصاء شده مصاحبه و مبانی نظری

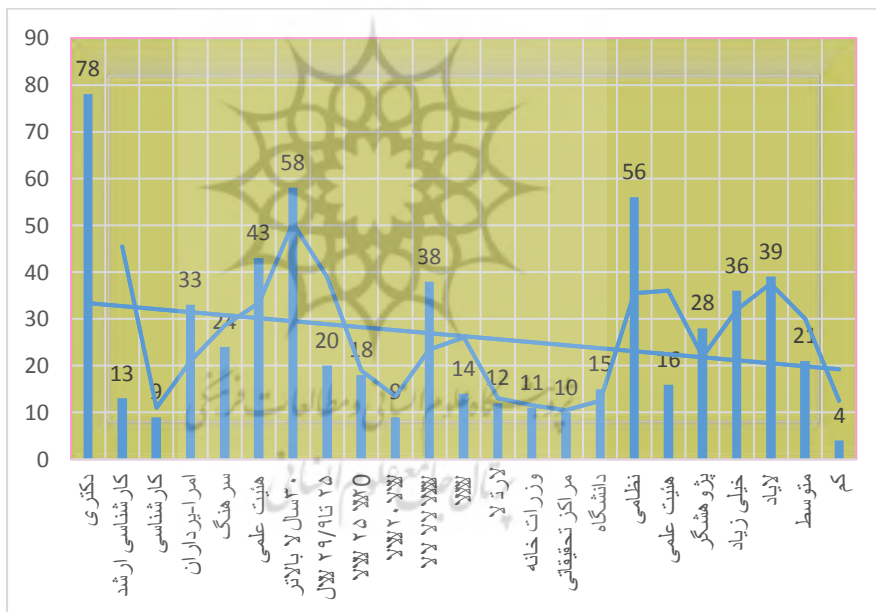
عوامل	مقوله‌های احصاء شده
انسانی	همبستگی تمدنی و ریشه‌های تاریخی روابط دو ملت.
	عزم و اراده رهبران دو کشور برداشتن روابط راهبردی.
	مسئله فلسطین به‌عنوان یک عامل مشترک.
	پایبندی دو کشور به اصول استقلال، احترام متقابل و عدم مداخله در امور یکدیگر.
	اشتراک دیدگاه دو کشور در بسیاری از مسائل بین‌المللی
سیاسی	مشروعیت و مقبولیت نظام ج.ا.ایران در نزد مردم، توسعه فرهنگی و عدالت اجتماعی
	ایجاد عمق راهبردی در منطقه توسط ج.ا.ایران و عدم تغییر ژئوپلیتیک منطقه
	محوریت ج.ا.ایران در پیشرفت محور مقاومت و نیل به تمدن نوین اسلامی
	ضعف دیپلماسی منطقه‌ای ج.ا.ایران در برقراری ارتباط با کشورهای منطقه در برخی از موارد
	تحریم‌های ناعادلانه بین‌المللی علیه جمهوری اسلامی ایران.
نظامی	نیاز به تقویت و به‌روزرسانی زیرساخت‌های ارتباطی و اطلاعاتی ج.ا.ایران
	عدم اعمال مدیریت راهبردی مؤثر و هماهنگ در حوزه روابط با تاجیکستان.
	تلاش تاجیکستان برای انعقاد پیمان‌های دفاعی-امنیتی با جمهوری اسلامی ایران.
	تلاش برای توسعه تبادلات هیئت‌های عالی‌رتبه نظامی بین دو کشور
	تقویت زیرساخت‌های امنیتی تاجیکستان با ایجاد رابطه و عمق نفوذ راهبردی روسیه در تاجیکستان.
تقویت زیرساخت‌ها و سامانه‌های سایبری با ایجاد پایگاه‌های مربوطه از طریق روسیه.	

عوامل	مقوله‌های احصاء شده
	تلاش تاجیکستان برای تفوق و برتری‌های امنیتی در چالش‌های احتمالی پیشرو مرتبط با افغانستان و ازبکستان.
	موفقیت تاجیکستان در سناریوهای امنیتی با گروه‌های مخالف دولت حاکم من جمله حزب نهضت اسلامی.
اقتصادی	تحت‌الشعاع قرار گرفتن اقتصاد ایران مبتنی بر کم‌آبی
	تحت‌الشعاع قرار گرفتن اقتصاد ایران از طریق افزایش بیابان‌ها و بیابان‌زایی
	برخورداری ج.ا. ایران از جزایر راهبردی و منحصربه‌فرد در منطقه برای ترانزیت انرژی
	امکان ایجاد وابستگی کشورهای حوزه آسیای مرکزی و تاجیکستان از نظر معادن نفت و گاز به ج.ا. ایران
	وجود ظرفیت‌های بالقوه برای ج.ا. ایران جهت تبدیل شدن به هاب انرژی منطقه‌ای و جهانی
	ظرفیت اقتصادی تاجیکستان و سرمایه‌گذاری شرکت‌های ایرانی.
	اختلافات مرزی برخی همسایگان با تاجیکستان
طبیعی	تلاش تاجیکستان برای ایجاد عمق راهبردی در منطقه آسیای مرکزی
	کمبود منابع انرژی زیرزمینی در تاجیکستان
	تلاش برای نفوذ در سطوح راهبردی مدیریتی برخی کشورهای منطقه در مسائل حیاتی مانند مدیریت آب
	کمبود عمق راهبردی تاجیکستان به دلیل شکل سرزمینی و ضربه‌پذیری نظامی
	تهدیدات مشترک زیست‌محیطی تاجیکستان
	تمرکز تاجیکستان بر نیازهای فناورانه کشورهای حوزه آسیای مرکزی با پشتوانه روسیه.
	دستیابی تاجیکستان به فناوری‌های پیشرفته مورد نیاز در حوزه نظامی و غیرنظامی از طریق ایران.
فناورانه	همکاری در ایجاد مراکز صنعت محور/خدمات محور/فناوری محور در شهر دوشنبه و استان‌های منتخب باهدف تولید و صادرات خدمات و کالاهای مشترک به کشورهای منطقه.
	خطر نفوذ و وابستگی اقتصادی به تاجیکستان (در صورت عدم توانایی در انتقال فناوری و عدم تنوع‌بخشی به شرکای اقتصادی ایران).
	استفاده کم از فناوری‌های نوین و شالوده شکن در ج.ا. ایران.
	ضعف در دیپلماسی علمی ج.ا. ایران با کشورهای منطقه آسیای مرکزی و تاجیکستان.

تجزیه و تحلیل توصیفی یافته‌ها

از تعداد ۵۲ پرسش‌نامه‌ای که در بین جامعه توزیع شده، تعداد ۵۰ پرسش‌نامه جمع‌آوری شد که نتایج تجزیه و تحلیل آن به شرح زیر است:

ویژگی‌های مختلف از جمله سطح تحصیلات، سنوات خدمتی و درجه، محل خدمت و میزان آشنایی با کشور تاجیکستان در قالب جدول فراوانی نشان می‌دهد: ۷۸ درصد پاسخ‌دهندگان دارای تحصیلات دکترا (و یا در مرحله دفاع از رساله دکتری خود) هستند و به لحاظ سنوات خدمتی نیز ۷۳ درصد آن‌ها بیش از ۲۵ سال خدمت داشته‌اند و همین‌طور بیش از ۷۵ درصد ایشان به نسبت زیاد و خیلی زیاد با کشور تاجیکستان آشنایی دارند، بنابراین موجب اعتباربخشی نظرات آن‌ها گردیده است. توزیع مناسب درجه و سازمان خدمتی نامبردگان نیز نشان از همه‌گیر بودن جامعه آماری پژوهش دارد و به نتایج آن می‌توان اعتماد کامل داشت.

نمودار ۱: درصد فراوانی ویژگی‌های پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه

تجزیه و تحلیل استنباطی داده‌ها

جدول ۱: رتبه بندی عوامل ۶ کانه با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمرینوف

آزمون	متغیرها	میانگین	انحراف معیار	K-S مقدار محاسبه شده	سطح معناداری	نتیجه آزمون
کولموگروف-اسمرینوف	عوامل طبیعی	۲/۸۹۱۶	۰/۳۶۲۷۰	۰/۲۹۵	۰/۲۳۰	HO قبول
	عوامل انسانی	۳/۲۵۶۳	۰/۳۸۷۶۱	۰/۳۴۱	۰/۰۰۴	HO رد
	عوامل اقتصادی	۳/۱۱۱۶	۰/۳۰۳۲۴	۰/۲۵۸	۰/۰۰۱	HO رد
	عوامل سیاسی داخلی	۳/۱۹۳۳	۰/۱۶۴۷۲	۰/۱۶۴	۰/۰۰۰	HO رد
	عوامل سیاسی بین‌الملل	۲/۵۴۰۷	۰/۴۲۳۵۸	۰/۱۵۲	۰/۰۰۰	HO رد
	عوامل نظامی	۳/۲۲۵۱	۰/۲۵۶۴	۰/۲۳۴	۰/۳۲۵	HO قبول
	عوامل فناورانه	۳/۲۳۵۷	۰/۳۶۸۴	۰/۳۲۱	۰/۶۳۲	HO قبول
$P < 0/05, P < 0/01, N = 50$						

مطابق خروجی جدول (۱) چون سطح معناداری برای چهار متغیر «انسانی، اقتصادی، سیاسی داخلی، سیاسی بین‌الملل» کمتر از میزان خطای ۰/۰۵ به دست آمده، فرض H_0 پذیرفته نمی‌شود؛ این بدان معناست که توزیع داده‌های این چهار متغیر نرمال نیست. بنابراین برای بررسی وضعیت این متغیرها از معادل آزمون مقایسه میانگین با عدد ثابت (T یک نمونه‌ای) یعنی توزیع دوجمله‌ای استفاده می‌کنیم. برای سایر متغیرها «طبیعی، نظامی و فناورانه» چون سطح معناداری بیشتر از میزان خطای ۰/۰۵ به دست آمد فرض H_0 پذیرفته می‌شود یعنی توزیع داده‌های مربوط به این سه متغیر نرمال است و برای بررسی چگونگی آن از آزمون T یک نمونه‌ای استفاده می‌کنیم که نتایج به شرح ذیل ادامه است:

آزمون بررسی تأثیر عوامل (انسانی، اقتصادی، سیاسی داخلی و سیاسی بین‌الملل) بر دیپلماسی دفاعی ایران با ج. تاجیکستان بر اساس آزمون K-S چون توزیع داده‌های چهار متغیر (انسانی، اقتصادی، سیاسی داخلی و سیاسی بین‌الملل) غیر نرمال به دست آمد برای بررسی وضعیت آن‌ها از آزمون توزیع دوجمله‌ای استفاده می‌کنیم که نتایج آن به شرح ذیل است:

H_0 : متغیرهای انسانی، اقتصادی، سیاسی داخلی و سیاسی بین‌الملل بر دیپلماسی دفاعی ایران با جمهوری تاجیکستان تأثیر ندارند.

H_1 : متغیرهای انسانی، اقتصادی، سیاسی داخلی و سیاسی بین‌الملل بر دیپلماسی دفاعی ایران با جمهوری تاجیکستان تأثیر دارند.

جدول ۲: آزمون توزیع دوجمله‌ای بررسی تأثیر عوامل مؤثر بر دیپلماسی دفاعی ایران با تاجیکستان

آزمون	متغیرها	طبقات	حجم نمونه	درصد پاسخ‌های مشاهده‌شده	سطح معناداری	نتیجه آزمون
توزیع دوجمله‌ای	عوامل انسانی	≤ 3	۱۰	۰/۲۴	۰/۰۰۲	رد H_0
		> 3	۴۱	۰/۷۶		
	عوامل اقتصادی	≤ 3	۱۸	۰/۳۸	۰/۰۴	رد H_0
		> 3	۳۳	۰/۶۳		
	عوامل سیاسی	≤ 3	۱۲	۰/۱۰	۰/۰۰۱	رد H_0
		> 3	۳۹	۰/۹۰		
	عوامل دفاعی	≤ 3	۹	۰/۱۵	۰/۰۳۰	رد H_0
		> 3	۴۲	۰/۸۵		
N=51 و P<0/01، P<0/05						

مطابق خروجی جدول (۲)، چون سطح معناداری برای همه متغیرهای «اقتصادی، انسانی، سیاسی داخلی و سیاسی بین‌الملل» از میزان خطای ۰/۰۵ کمتر به دست آمده است برای این متغیرها فرض H_0 مورد تأیید نمی‌باشد. این بدان معناست که متغیرهای اقتصادی، انسانی، سیاسی داخلی و سیاسی بین‌الملل بر دیپلماسی دفاعی ج.ا.ا با جمهوری تاجیکستان تأثیر دارند.

بررسی وضعیت موجود و مطلوب دیپلماسی دفاعی ج.ا.ا ایران

به منظور تجزیه و تحلیل وضعیت موجود و مطلوب محیط داخلی و خارجی بر اساس پرسشنامه‌های تنظیم شده که بین جامعه آماری توزیع و پاسخ‌های اخذ شده از آن‌ها مقادیر به دست آمده برای عوامل محیط داخلی یعنی ضعف‌ها و قوت‌ها، فرصت و تهدید در قالب یک جدول درج که نتایج آن به شرح ذیل می‌باشد:

ردیف	ضعف‌ها
۱	اختلافات مرزی برخی همسایگان با تاجیکستان (من جمله ازبکستان)
۲	تلاش تاجیکستان برای ایجاد عمق راهبردی در منطقه آسیای مرکزی
۳	کمبود منابع انرژی زیرزمینی نفت و گاز در تاجیکستان
۴	تلاش برای نفوذ در سطوح راهبردی مدیریتی برخی کشورهای منطقه در مسائل حیاتی
۵	کمبود عمق راهبردی تاجیکستان به دلیل شکل سرزمینی و ضربه‌پذیری نظامی

۶	تهدیدات مشترک زیست‌محیطی تاجیکستان
۷	وابستگی جمهوری تاجیکستان به واردات انرژی از دیگر کشورها.
۸	تفاوت نگاه بین یهودیان و اقلیت‌های مذهبی و روس تبارهای تاجیکستان نسبت به ارزش‌های دینی
۹	شکاف‌های اجتماعی موجود بین دولت تاجیکستان با احزاب سیاسی این کشور
قوت	
۱	اشتراک دیدگاه جمهوری تاجیکستان در بسیاری از مسائل بین‌المللی با جمهوری اسلامی ایران.
۲	تقویت زیرساخت‌های امنیتی تاجیکستان با ایجاد رابطه و عمق نفوذ راهبردی روسیه در تاجیکستان.
۳	تقویت زیرساخت‌ها و سامانه‌های سایبری با ایجاد پایگاه‌های مربوطه از طریق روسیه.
۴	تلاش تاجیکستان برای تفوق و برتری‌های امنیتی در چالش‌های احتمالی پیشرو مرتبط با افغانستان و ازبکستان.
۵	موفقیت تاجیکستان در سناریوهای امنیتی با گروه‌های مخالف دولت حاکم من جمله حزب نهضت اسلامی.
۶	تلاش تاجیکستان برای انعقاد پیمان‌های دفاعی-امنیتی با جمهوری اسلامی ایران.
۷	تلاش برای توسعه تبادل هیئت‌های عالی‌رتبه نظامی بین دو کشور.
فرصت	
۱	وجود رهبری توانا و مدیر در ج.ا. ایران
۲	همبستگی تمدنی، دینی، زبانی، فرهنگی و ریشه‌های تاریخی تاجیکستان با ج.ا. ایران.
۳	عزم و اراده رهبران و حاکمان تاجیکستان برداشتن روابط راهبردی با ایران.
۴	مسئله فلسطین به‌عنوان یک عامل مشترک.
۵	پایبندی دو کشور به اصول استقلال، احترام متقابل و عدم‌مداخله در امور یکدیگر.
۶	تلاش تاجیکستان برای ایجاد ائتلاف و گسترش همکاری‌های دو یا چندجانبه با کشورهای عضو سازمان شانگهای.
۷	ظرفیت اقتصادی تاجیکستان و رغبت به سرمایه‌گذاری شرکت‌های ایرانی در تاجیکستان.
۸	وجود نیروی انسانی مؤمن و متعهد، مستعد و بانگیزه در بدنه نیروهای مسلح و در بخش دفاعی.
۹	تجلی بخشیدن به منویات مقام معظم رهبری در حوزه دیپلماسی
۱۰	همبستگی تمدنی، دینی، زبانی، فرهنگی و ریشه‌های تاریخی تاجیکستان با ج.ا. ایران.
۱۱	مدل ویژه مردم‌سالاری دینی مبتنی بر اسلام ناب محمدی در ج.ا. ایران
تهدید	
۱	توسعه مناسبات دفاعی- نظامی تاجیکستان با رقبای منطقه‌ای ایران (عربستان، ترکیه، رژیم صهیونیستی و...).
۲	تفاوت در ماهیت ایدئولوژی و نظام سیاسی تاجیکستان در مقایسه با ایران.
۳	فقدان تجربه دولت‌مداری دموکراتیک در تاجیکستان و تأکید بر تداوم ساختاری نظام برجای‌مانده از اتحاد جماهیر شوروی.
۴	تلاش حزب کمونیست تاجیکستان مبنی بر رواج فرهنگ غربی و تمدن مادی‌گرایی با رویکرد دین زدایی.
۵	عدم وجود حزب سیاسی قوی همگرا با سیاست‌های خارجی جمهوری اسلامی ایران در رأس حاکمیت تاجیکستان.
۶	ضعف امنیتی تاجیکستان و وابستگی نظامی تاجیکستان به روسیه و عمق نفوذ راهبردی روسیه در

تاجیکستان.	
۷	همسایگی و اختلافات مرزی با کشورهای نامی چون افغانستان.
۸	سابقه روابط دیپلماتیک پرفرازونشیب میان ج.ا.ایران و تاجیکستان در طول سه دهه گذشته.
۹	نقش کمرنگ شیعیان (نهضت اسلامی تاجیکستان) در ساختار حکومتی جمهوری تاجیکستان.

نتیجه‌گیری

به‌منظور بهره‌برداری از اشتراکات فرهنگی، تمدنی، دینی و زبانی با تاجیکستان در جهت توسعه روابط دوجانبه با تعداد ۱۵ نفر از خبرگان و صاحب‌نظران حوزه دیپلماسی دفاعی و همچنین استفاده از تجربیات دیپلماسی موفق کشورهای نمونه تعداد ۷ مورد قوت، ۸ مورد ضعف، ۹ مورد تهدید و ۱۱ مورد فرصت احصا گردید که به علت داشتن بار عاملی بالای ۰/۶ همگن ارزیابی شده و تأثیر و ارتباط آن‌ها با دیپلماسی دفاعی احراز شده است. با توجه به تمام مطالب گفته‌شده می‌توان بیان کرد ایران در تاجیکستان منافعی دارد که برای به دست آوردن آن‌ها از هیچ تلاشی دریغ نمی‌کند و خواهان به دست آوردن تمام و کمال آن‌ها است ولی از طرف دیگر با تهدیدهایی در منطقه روبه‌رو است. بنابراین در صورتی که ایران بتواند از مهم‌ترین محورهای گفته‌شده که همان محور مذهب بدون تأکید به عنصر خاص و فرهنگ مشترک می‌باشد، تأکید و استفاده نماید، می‌تواند فرصت‌های خود را در تاجیکستان به حداکثر برساند. از سوی دیگر جمهوری اسلامی ایران با سرمایه‌گذاری بر روی اقشار مردم تاجیکستان، به‌ویژه (روشنفکران، تفسیر سازان، گروه‌های ذی‌نفوذ، نخبگان سیاسی)، در عرصه‌های فرهنگی و اقتصادی آن کشور می‌تواند در بلندمدت دربرگیرنده منافع ملی ایران در این کشور باشد؛ پس به‌این ترتیب فرضیه حدس زده‌شده در این موضوع می‌تواند صحیح باشد البته با برنامه‌ریزی‌هایی که باید در تمام این زمینه‌ها صورت بگیرد. اتخاذ یک رویکرد همکاری و هماهنگی همه‌جانبه با تاجیکستان (اقتصادی، دفاعی-امنیتی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی)، برای ایرانی که نه دارای متحد ایدئولوژیک و نه دارای متحد استراتژیک است عقلانی‌ترین و کارسازترین راهبرد می‌باشد. وحدت تمدنی، تاریخ و فرهنگ مشترک؛ پیوندهای زبانی و نژادی (آریایی) و علقه‌های دینی می‌تواند به‌عنوان یک نیروی قوی و مؤثر در همگرایی دفاعی عمل کند.

پیشنهادها:

جمهوری اسلامی دارای ظرفیت‌های فراوانی در حوزه دیپلماسی دفاعی است که با فعال نمودن این ظرفیت‌ها می‌تواند از فرصت‌های فراوانی برای دستیابی به اهداف منافع ملی استفاده نماید. برخی از اقداماتی که جمهوری اسلامی ایران در چارچوب دیپلماسی دفاعی می‌تواند با تاجیکستان انجام دهد به شرح زیر بیان می‌گردد.

۱. جمهورى اسلامى ايران، نسبت به انتقال فناورى‌هاى نظامى و انعقاد قراردادهاى تجارى و اقتصادى با تاجيكستان اقدام نمايد و زمينه حضور سرمايه‌گذاران تاجيكستانى در سواحل مكران و بندر چابهار را فراهم آورد.
۲. جمهورى اسلامى ايران با انعقاد تفاهم‌نامه همكارى‌هاى علمى - پژوهشى مشترك با تاجيكستان نسبت به ساخت تجهيزات دفاعى در حوزه دفاع بيولوژيك، شيميايى، هسته‌اى و... اقدام نمايد.
۳. جمهورى اسلامى ايران با انجام ديدارهاى مشترك در سطح وزير و معاونان وزارت دفاع با همتايران خود در تاجيكستان، زمينه اعتماد سازى متقابل، گسترش روابط، و پيگيرى سياست خارجى و منافع ملى در حوزه‌هاى مرتبط دفاعى و نظامى را فراهم آورد.
۴. جمهورى اسلامى ايران اقدام به برقرارى ارتباط همه‌جانبه در حوزه‌هاى فرهنگى، سياسى، اقتصادى، نظامى و فناورى با تاجيكستان نمايد و محور اصلى اين ارتباط، تأكيد بر اسلام‌گرآيى و حفظ وحدت باشد.
۵. جمهورى اسلامى ايران سازمانى به نام سازمان كشورهاى فارسى‌زبان (ايران، تاجيكستان، افغانستان و...) تشكيل دهد تا اين سازمان بتواند فعاليت‌هاى كشورهاى فارسى‌زبان را به‌صورت منسجم رصد نمايد و موجب نزديكى و همگرآيى بيشتر بين اين دولت‌ها شود.
۶. جمهورى اسلامى ايران با بهره‌گيرى از ظرفيت‌ها و مؤلفه‌هاى قدرت نرم خود شامل (اديان و تصوف، اسطوره‌ها و چهره‌هاى حماسى مشترك، نوروژ مشترك، زبان‌هاى ايرانى، جاده ابريشم و...) زمينه اعتمادزآيى و جلوگيرى از تنش آفرينى با تاجيكستان را فراهم آورد.

منابع

۱. احدى، محمد، (۱۴۰۲)، *ديپلماسى دفاعى جمهورى اسلامى ايران - اصول و اهداف*، سال بيست و يكم، شماره ۹۲، *فصلنامه مطالعات دفاعى استراتژيك*، صص ۲۷ تا ۴۸.
۲. آسمانى، حديث، (۱۴۰۲)، *ديپلماسى دفاعى و سياست خارجى، پژوهش‌نامه ايرانى سياست بين‌الملل*، سال ۱۱، شماره ۱، صص ۱۰ تا ۲۵.
۳. عبدى، عطاالله، (۱۴۰۱)، *بررسى روابط ايران و تاجيكستان از منظر هيدروپوليتيك و ژئوكالچر، فصلنامه ژئوپوليتيك*، سال هجدهم، شماره دوم، دانشگاه خوارزمى
۴. مجيد رضا مؤمنى، بهرنگ مؤدب، (۱۴۰۰)، *ظرفيت‌ها و مؤلفه‌هاى قدرت نرم جمهورى اسلامى ايران در تاجيكستان، فصلنامه مطالعات آسيائى جنوب غربى*، سال دوم، شماره ۷، پاييز.

۵. بیک بیلندی، علی‌اصغر، (۱۴۰۱)، مؤلفه‌ها و شاخص‌های اقتصادی مؤثر بر روابط دفاعی جمهوری اسلامی ایران و کشورهای آسیای مرکزی، دانشگاه عالی دفاع ملی، *فصلنامه مطالعات دفاعی/استراتژیک*، شماره ۹۱ دوره ۲۱.
۶. محمدی منفرد، حسن، (۱۴۰۱)، محیط‌شناسی راهبردی ج.ا.ایران، دانشگاه عالی دفاع ملی، پژوهشکده امنیت ملی، سال ششم، شماره ۴، پیاپی ۲۱
۷. ریحانه صالح‌آبادی، سعید صادقلو، (۱۴۰۰/۰۶/۰۲)، تبیین چالش‌ها و فرصت‌های ژئوپلیتیکی مسیرهای انتقال آب از تاجیکستان به استان خراسان، *فصلنامه محیط راهبردی*، سال پنجم، شماره ۱۵، تابستان ۱۴۰۰، مقاله پژوهشی، صص ۱۵۳-۲۰۰
۸. مطلبی، مسعود، (۱۴۰۰/۰۶/۰۱)، دیپلماسی دفاعی ایران در گام دوم انقلاب اسلامی؛ اهداف، راهبردها و الزامات، *فصلنامه علمی مطالعات دفاع مقدس*، دوره ۷، شماره ۲، شماره پیاپی (۲۶)، تابستان ۱۴۰۰، صص ۹۸
۹. نصرالهی، فرشته، (۱۳۹۹)، *جمهوری اسلامی و آسیای مرکزی: امکان‌سنجی همسویی در سیاست خارجی با جمهوری تاجیکستان*، گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی
۱۰. سیمبر، رضا، رحیمی، امید، (۱۳۹۹)، مؤلفه‌های سیاسی تأثیرگذار بر روابط ایران و تاجیکستان، *مجله اوراسیای مرکزی*، ش ۲ دوره چهارم.
۱۱. یوسفوند، یعقوب؛ طاهری، ابوالقاسم؛ ابطحی، سید مصطفی و کاظمی زند، علی‌اصغر (۱۳۹۸)، طراحی الگویی از کاربست قدرت نرم دیپلماسی دفاعی در اجرای سیاست‌های دفاعی ج.ا.ایران، *راهبرد دفاعی*، شماره ۶۸، صص ۱۲۴ - ۹۳
۱۲. مینائی، حسین و هادی نژاد، فرهاد (۱۳۹۷)، پیشران‌های اصلی و کلیدی دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران و عربستان در منطقه غرب آسیا، *سیاست دفاعی*، شماره ۱۰۴، پاییز، صص ۲۴ - ۹
۱۳. غلامی، سعید، (۱۳۹۷)، *دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در منطقه خاورمیانه*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی.

1. B.S. Sachar, Cooperation in Military Training as Tool of Peace Time Military Diplomacy, *Strategic Analysis*, Vol. 27, No.3, July- September 2008. P. 405
2. James E. Willard, *Military Diplomacy: An Essential Tool of Foreign Policy at the Theater Strategic Level*, School of Advanced Military Studies, Command and General Staff College, 2006.
3. Haack, Jurgen and Paul D. Williams (2007), *Comparing Regional Arrangements: The Significance of Security Cultures, The Pan-European International Relations*, Turin, September.

